

לזה זמן. ואחר כך, מה שמשתדל וקונה על ידי פעולותיו — זה נשאר לו לעולם-הבא גם כן, כי זה הוא חלקו בשורשו, אבל מה שרואה ואין לו בזה קנין גמור, זהו רק בעולם הזה, שיכול לראות אור למעלה ממדרגתו, אבל לעה"ב, שם ישאר בידו רק מה שקנה ע"י השתדלותו, שזה שייך לו בשורשו. (מי השלוח — ח"ב, ליקוטי הש"ס).

וכן הזכיר ענין זה תלמידו, הר"צ הכהן זצ"ל, 'שמעתי...!' ב'רסיסי לילה' (גב, ד"ה ובקריעת) וב'קדושת השבת' (ז, עמ' 53), שלפי מחשבת בני אדם — שזהו הסלקא דעתין' — כשמשיג הדבר בראיה, חושב שכבר השיגו ושהוא בקנין, אך האמת אינה כן. ובזה פרש (ב'קומץ המנחה' סה) את דברי המדרש — ב"ר סוף פרשה סד. רמז נוסף בדברי הגמרא, ע' בספר הק' בית יעקב — ריש אמור.

דף ג

'שבועה זו מדרבנן היא כדרכי יוחנן, דאמר רבי יוחנן שבועה זו תקנת חכמים היא שלא יהא כל אחד ואחד הולך ותוקף בטליתו של חברו' — גם בשאלה לא סברנו שהיא שבועה דאורייתא, אלא תקנה משום חשש שקר, ולכך שאלנו מסומכוס, שגם שם שייך טעם זה. ותרצו שטעם התקנה כדר' יוחנן, ולא תקנו כן בהיא דסומכוס, כי הספק הנולד שם אינו מצוי (תוס' הרא"ש; רש"י).

ואף לפי מה שרצו להלן בסמוך להוכיח ממשנתנו דין שבועה דאורייתא בעדים מעידים על מקצת — כתב הרשב"א שודאי אין שבועת משנתנו מדאורייתא, שהרי כל הנשבעים בתורה נשבעים ולא משלמים ואלו האוחזים בטלית נשבעים ונוטלים. ואולם מרש"י (ד. ד"ה אנו סהדי) יש לדקדק שלפי מה שסברנו להוכיח ממשנתנו הרי זו שבועה דאורייתא. אך מכל מקום לפי דחיית הגמרא את ההוכחה, ודאי לכולי עלמא אין זו שבועה דאורייתא. וכן מבואר בגמרא להלן ד סע"א.

'מאי שנא דלא אמרינן נפקיה לממונא מבעל-הבית ויהא מונח עד שיבא אליהו' — לאו דוקא קאמר, שאם רוצה בעה"ב — ישאיר מעותיו בידו עד שיתברר הדבר [לפי סברת המקשה], אלא מדובר שרוצה לשלם ומעותיו בידו, אלא שאינו יודע למי לשלם, ועל זה אמרו שיניח מעותיו ביד בית דין (עפ"י הנצי"ב).

ולכאורה הלשון 'נפקיה לממונא...' לא משמע כן. ויש מקום לומר שאסור לו מצד איסור גזל להחזיקו בידו. עוד יש לומר שבנתינה לב"ד יותר מסתבר שהרמאי יודה מאשר אילו ישאר ביד הנפקד, שאז סובר ומקוה שמא יתרצה הנפקד לפשר ביניהם, או שיעשה עמו קנוניא — לכך הצריכו להוציא הממון מידו, שע"כ אולי יודה הרמאי.

'התם היינו טעמא, דאמר ליה חנוני לבעל-הבית אנא שליחותא דידך קא עבדינא, מאי אית לי גבי שכיר, אע"ג דקא משתבע לי לא מהימן...' — ואין לומר כן גם בנידון הראשון, 'אני הפקדתי גבך מאתים ונתחייבת להחזיר לי, מאי אית לי גבי מפקיד אחר' — שהרי אין לאחד מהמפקדים נאמנות להוציא מיד השומר בלא הוכחה, אבל חנוני על פנקסו הלא נאמן לטעון ללא שום ראיה שעשה שליחותו, ולהוציא מבעל-הבית, שהרי אינו חייב לפרוע לפועלים בעדים דוקא (עתוס' ועוד). וכן הפועל — החייב שחייבים לו הוא ודאי, ובעל הבית אומר 'איני יודע אם פרעתין', הלכך חייב (כמשנת ב"ק קיח). ואם משום הכחשת החנוני — יכול הפועל לטעון שאינו מאמינו אף בשבועה (עפ"י גליונות קהלות יעקב).

ומהר"ם שייך תירץ שכיון שמדובר שהפקידו שניהם בכרך אחד (ע' להלן לז), והרי ידע האחד בהפקדת חברו ולא חשש לכך, הלכך אין להם טענה על השומר.

'מאי שלא תהא הודאת פיו גדולה מהעדאת עדים מק"ו, שלא תאמר...' — לשון זו שנקט 'שלא תהא...' ולא: 'שהעדאת עדים גדולה מהודאת פיו מק"ו', משתמע ממנה שיש סברא וטעם לחייב שבועה בהודאת פיו יותר מהעדאת עדים, אילולא הק"ו (תוס' הרא"ש).

'מפני מה אמרה תורה מודה במקצת הטענה ישבע...' — ע' רש"י ותוס'. ולכאורה איכא לפרושי מפני מה לא נימא המוציא מחברו עליו הראיה (הערת הגר"א נבנצל שליט"א).

(ע"ב) 'אמרו לו: מה אם ירצה לומר מזיד הייתי — יפטר' — רש"י פרש משום 'מה לי לשקר'. ותמהו התוספות הלא מיגו במקום עדים אינו כלום. ופרשו הם שמדובר שלא התבררה כוונתו הראשונה, ויכול עתה לפרש דבריו ולומר לא אכלתי שוגג אלא מזיד. והרמב"ן קיים פירוש רש"י וביאר שחייב קרבן שונה משאר דברים, שהוא דבר הנוגע לעצמו ואין לו עסק עם אדם אחר, והרי אפילו חייב קרבן אם אין נוח לו להביאו אין ממשכנים אותו — הלכך לענין זה נאמן האדם עצמו יותר ממאה איש. [ואמנם צריכים אנו לסברת 'מה לי לשקר', כי בלא הכי הוי בכלל 'הודע אליו', שהרי יש לו לקבל דברי העדים. וע"ע רשב"א וחדושי הר"ן]. ובחדושי הר"ם פרש דברי רש"י בדרך זו: גורת הכתוב היא בקרבן שאינו חייב אלא אם 'נודע אליו חטאתו'. וגם כאשר ישנם עדים המחייבים, אפילו האמת עמם, הרי אם לא נודע לו — אינו חייב קרבן. ואם כן הלא יש להסתפק האם אכן אינו מאמין לעדים והוא משוכנע שלא חטא ופטור, או שמא הוא דובר שקר, ובאמת נודעה לו החטאת — על כך מועילה הוכחת ה'מיגו' שאם הוא משקר, היה יכול לומר מזיד הייתי, ומכך שלא אמר כן, זהו לאות שבאמת הוא סבור שלא חטא, ולכן פטור. (וע"ע הסברים נוספים בדברי רש"י, בספר אבי עזרי (קמא. גזילה ז, ח); בית ישי — ז, ב).

'כי היכי דמחייב ליה קרבן מק"ו, מחייב ליה חומש' — ע' במובא בב"ק קד בענין חומש — ממונא או כפרה.

'מה לפיו שכן אינו בהכחשה ובהזמה' — אין הכוונה שגם כעת הוא מודה שחייב ומוכן לשלם, שהרי ודאי אם רוצה יכול לתת מתנה [ואם כן אין כאן הוכחה שנאמן יותר בהודאת פיו מעדים, כי באמת העדים נאמנים, אלא הוא כמתחייב ונותן מתנה לחברו], אלא אפילו אם חזר ואמר 'טעיתי' והרי העדים אומרים שאני פטור — חייב. כן כתבו הרשב"א והר"ן. והקשו על דברי הרמב"ם (טוען ונטען ז, ט) שכתב שיכול לומר 'נוכרתי שפרעתי לו' ופטור. ויש לדחות הראיה מכאן, שיש לפרש שמדובר בכגון שהודה ומת ובאו עדים והכחישו הודאתו, ואף על פי כן חייבים היורשים לשלם (הנצי"ב. וע"ע מהר"ץ חיות). הר"ן והרשב"א אינם סבורים לחלק בין טענת 'נוכרתי' ל'שיקרתי', ולכן הקשו מכאן, אך י"ל שהרמב"ם אכן מחלק בכך, שמדובר כאן שחוזר ואומר שיקרתי בדברי הראשונים ורק אז אינו נאמן, מה שאין כן כשאומר 'נוכרתי' סובר הרמב"ם שמועיל, כענין 'אמתלא' שנותן אדם לדבריו (עפ"י בית ישי ז, א ע"ש).

— מבואר בגמרא שהודאת אדם לחייב עצמו, תקפה גם כאשר העדים מעידים כנגדה. ועמדו רבותינו האחרונים על מקור דבר זה; —

בקצות החושן (לד סק"ד וע"ש בסי' רמא,א) האריך להוכיח [דלא כמהריב"ל] שאין ענינה של הודאת בעל דין כהתחייבות ומתנה שאדם נותן לזה שכנגדו, אלא ענינה וגדרה נאמנות שנתנה תורה לאדם לחובתו. [אלא שבארו האחרונים, שאין זו נאמנות על 'גופא דעובדא' כעדים ושאר הוכחות, שהרי אינו נאמן אלא כמה שנוגע לחובתו ולא לחובת אחרים, אלא התורה האמינתו על חיובו]. ומקור נאמנות זו — מכי הוא זה, כמו שכתב רש"י (בקדושין סה: וע"ע בתשב"ץ ח"א פג שטעם הודאת בע"ד כמה עדים או משום מגו דאי בעי יהיב ליה, או מגזרת הכתוב ד'כי הוא זה' כפרש"י).

והעיר ה'קצות', אם אכן אין זו התחייבות אלא נאמנות, מנין ההנחה הפשוטה שנאמנות זו של הודאת בעל דין עדיפה מעדים, ואין לומר סברה היא, שהרי מדברי רש"י הנ"ל משמע שלמדים זאת מן הכתוב?

ובספר אמרי בינה (עדות, ב) כתב שמקור הנחה זו נובע מהדין המבואר בסוגיא שנאמן אדם לחייב עצמו בקרבן גם כאשר עדים מכחישים אותו ומעידים שפטור (כמבואר בתוס'. וע"ע בראשונים, ובחזו"א — חו"מ בליקוטים, ובשו"ת שבט הלוי ח"ד רל). ומקור הדבר הוא מהכתוב או הודע אליו חטאתו — התורה האמינתו לחייב עצמו, הרי שחיובו תלוי רק בדבריו, ואף נגד עדים.

ובשו"ת אגרות משה (חו"מ ח"ב סד,ג) יישב קושית ה'קצות', שהרי לא נתנה תורה נאמנות לעדים אלא כשמעידים בבית דין ולא בשוק. ואין נקרא 'בית דין' לענין זה אלא במקום תובע ונתבע. ואם כן הלא כיון שהודה, שוב אין צורך ל'בית דין' על הסך שהודה, וממילא אין עדותם עדות. (וצ"ב, הלא מדובר גם באופן שאינו מודה עתה, כגון שבא לתרץ דבריו הראשונים, או יורשיו (ע' לעיל), וכן אפשר שמעידים בב"ד אחר, ששם אינו מודה. ומדוע אין כאן 'בית דין'?).

ועוד כתב שם לחלק בין הודאה מחמת תביעה, ששם שייך גדר 'נאמנות' מאחר ויש קצת הוכחה ודררא שחייב לו, להודאה ללא תביעה, שהיא בגדר התחייבות.

ובספר בית ישי (צ) האריך בכללות ענין זה, ופרש ש'הודאת בעל דין' אינה ענין של נאמנות, אלא כענין 'פסק-דין' שאדם פוסק על עצמו, שגילה הכתוב [בכי הוא זה] שכשם שיש כח לב"ד לפסוק דין על האדם, כך יכול הוא עצמו לדון ולפסוק חיוב על עצמו (וע' במובא בב"ק עה.). ולפסק-דין יש כח אפילו אם קמי שמיא גליא שאין האמת כן.

אלא שהוסיף, שיסוד ה'פסק' הזה מבוסס על סמך האומדנא וההוכחה שהדברים אמת, כי הרי לא סביר שמודה לחובתו בדברים של שקר.

נראה להביא ראיה לכך, ממה שאמרו (להלן מג:): שהמודה בב"ד שגול וחייבוהו ב"ד, הרי אותו יום הוא 'יום אשמתו' [ולרע"ק משלם כשעת האשמה], ואילו אם באו עדים שגול, יום הגולה הוא יום האשמה ולא היום שבאו עדים — הרי שחלוק דין הודאת בע"ד מדין עדים, שאינו גילוי המציאות אלא חיוב מחודש שחל בהודאה.

ולכאורה יש נפקותא גדולה בין השיטות השונות; האם יש חובה על המודה, כלפי שמיא, לשלם על פי הודאתו, אם יודע את האמת שלא היו דברים מעולם והודה לו בכדי. שלפי ההסבר האחרון לכאורה יש מקום לחיובו. וכתב הגרנו"נ גולדברג שליט"א במענה לשאלה זו, שאף לדברי הקצות-החשן נראה שתלוי הדבר במחשבתו של המודה בשעת הודאתו; אם באותה שעה סבר שחייב ואח"כ נתברר לו שטעה — נראה פשוט שאינו חייב. ואם באותה שעה ידע שאינו חייב אלא שרצה ליתן לו מתנה — בזה נראה שקנה בקנין אודיתא ואסור לחזור בו. ואם נתכוין להשטות בו — צריך עיון. (התשובה במלואה — בסוף הספר).

כמו כן נסתפקתי כיצד הדין בהודאה שבית דין יודעים בודאי שאינה אמת, כגון שאומר שלוח מפלוני

וידוע לנו שלא נולד אלא לאחר מותו. וכתב הגר"נ שליט"א בתשובה הנזכרת, שנראה שאין לילך אחר הודאתו כשכל העולם יודע שאינו כן כמו שאמר. ע"ש מלתא בטעמא. ואילו הגר"ח קניבסקי שליט"א במענה לשאלות הללו, כתב: לכאור' חייב. והגר"א נבנצל שליט"א כתב שנראה הדבר ששתי השאלות הללו תלויות במחלוקת מהר"י בן לב והקצות, האם הודאת בעל דין גדרה התחייבות — כי אז חייב, או נאמנות ופטור.

*

אשר יאמר כי הוא זה בגימטריא (עם מנין התבות והכולל) מודה במקצת טענה (בעל הטורים — משפטים).

כל אבדה אשר יאמר כי בגימטריא: זהו מודה במקצת הטענה (ברכת פרץ — משפטים)

דף ד

הערות ובאורים בפשט

'מה לגלגול שבועה דעד אחד, שכן שבועה גוררת שבועה, תאמר בעדים דממון קא מחייבי' — אף לדעת האומרים (ע' חו"מ צד, ז.) ש'גלגול שבועה' קיים גם כאשר אינו רוצה להשבע על הטענה העיקרית, ומשלם עליה ממון — אף לשיטות אלו שייך לומר 'שבועה גוררת שבועה', כי לאו-דוקא השבועה בפועל גוררת אלא ח'יוב השבועה הוא שגורר שבועה אחרת (בית הלוי לח, א. וצידד לפרש באופן אחר, ודחה).

'מה לפיו שכן אינו בהכחשה. עד אחד יוכיח שישנו בהכחשה ומחייבו שבועה. מה לעד אחד שכן על מה שמעיד הוא נשבע...' — לגרסה זו, למסקנה למדים מעד אחד והודאת פיו ב'צד השוה', ולא מגלגול שבועה. (וכבר הקשו הראשונים לגרסה זו, מדוע לא אמרו 'אלא' [והלא הוזכר שם אמורא קודם]. אמנם מצינו כעין זה. ואפשר שתלוי הדבר בגרסות הראשונים בכמה מקומות — ע' במובא ב'וסף דעת' נזיר לא. ואולי אפשר שכאן שונה, כי אפשר להשאר בלימוד מגלגול שבועה ומפיו במה הצד, ואין צורך לחזור, אלא שנקטו הפשוט יותר, ללמוד מעיקר דין שבועת עד אחד).

ודנו הראשונים לדקדק לפי זה ממה שאמרו 'הצד השוה שבהן שעל ידי טענה וכפירה הן באים', שאין שבועת עד אחד אלא בטענת ודאי, אבל אם טוען שמא ועד אחד מעידו — אינו מחייב שבועה. [וכן היא דעת כמה פוסקים. ע' רא"ש שבועות פ"ו ה' מרבנו אפרים ור"י הלוי. ואולם לדברי הרי"ף והתוס' (ג. ד"ה מפני) נשבעים בהעדאת עד אחד אף בטענת שמא. וע' בטעמי מחלוקתם באגרות משה חו"מ ח"ב סד, ב. ויש לדחות, כי אף טענת שמא 'טענה' היא (ערמב"ן ור"ן).

וכמה מהראשונים גרסו אחרת, ולשיטתם אין ללמוד מעד אחד ומפיו במה הצד, כי כיון שבעד אחד נשבע על מה שמעיד, אין שייך כלל ללמוד ממנו חיוב שבועה השאר, שאינם מאותו מין כלל. (וע"ע פני יהושע).

ואם שניהם נתנו דמים, ואין ידוע למי מהם נתרצה למכור [ואפשר גם שלשניהם נתרצה] — ישבע כל אחד שאין לו בה פחות מחציה, ויחלוקו בטלית ובדמים. יש סוברים שאפילו החפץ ביד המוכר, כל שאין ידוע למי נתרצה ראשון — יחלוקו (עפ"י רמב"ם; טשו"ע חו"מ רכב). ומקור הדבר בפירוש הרי"ף בסוגיא, שמדובר שהמקח ביד מוכר וקתני יחלוקו. אחרונים).

ג. זה אומר אני ארגתיה וזה אומר אני ארגתיה — רש"י כתב (וכן דעת הרמב"ד. ויש אומרים כן בדעת הרמב"ם, וי"ח. ע' שטמ"ק; חדושי הגרנ"ט קלד) שתהא מונחת עד שיבוא אליהו, כי יש כאן ודאי רמאי. (מהר"ם שיף כתב שדברי רש"י אמורים רק לר' יוסי, אבל לא לרבנן דלהלן. והטור ומהרש"א לא נקטו כן. וכן משמע ברשב"א, שרש"י מדבר אף לרבנן). והתוס' כתבו שחולקים בשבועה. וכן דעת ר"ח ועוד ראשונים (ערשב"א ג. ומבואר מדבריו שכן הוא הדין לפי האמת בין לרבנן בין לרבי יוסי, ודלא כפשטות הסוגיא דלקמן. ואולם בתורא"ש להלן ז. נקט כפשט הסוגיא שלרבי יוסי כל שיש רמאי אין אומרים יחלוקו). והרמב"ן צדד (בד"ה וי"א. וכ"מ בדבריו לקמן ה: ד"ה כדי. אך ע' במה שכתב בסמוך בסוף הדף) שלדברי חכמים דינם בכל דאלים גבר'. ולרבי יוסי — יהא מונח עד שיבוא אליהו, משום קנס הרמאי.

ד. זה אומר כולה שלי וזה אומר חציה שלי — האומר כולה שלי ישבע שאין לו בה פחות משלשה חלקים והאומר חציה שלי ישבע שאין לו בה פחות מרביע. זה נוטל שלשה חלקים וזה נוטל רביע, שהרי על חציה אין מחלוקת ביניהם, הלכך נוטלו זה האומר כולה שלי. ואת השאר חולקים בשוה בשבועה. וכיוצא בזה דנים בכל מידה ומידה שטוענים עליה. ע' ירושלמי). הטוען 'כולה שלי', אילו רצה ליטול חציה ללא שבועה — נוטל (רשב"א).

כללים נוספים במזמון המוטל בספק — ע' להלן ק וב"ב לה.

ב. האם הבטחה בהפקר קונה?

מבואר בגמרא שבראיה בעלמא אין קונה, עד שיבוא החפץ לידו [או עד שייגיע לד' אמותיו, כפי הדינים המבוארים להלן י].

ישנן דעות (לקמן קיח) שהבטחה בהפקר קונה. ופרשו התוס', דוקא כשעשה מעשה כל דהו כגון שגדר גדר קטן. [או שטורח לשמור על המקום. ערמב"ן ותורי"ד]. ויתכן שאם עושה מעשה בחפץ עצמו, כגון שמנענעו קצת וכד', אעפ"י שלא הגביהו — לכל הדעות קנה. (עפ"י שער המלך נדרים ב, יט בבאור דהתוס' והרא"ש).

ד פ י מ ב — ג

ג. א. באלו סוגי ספקות ממון, חולקים הצדדים ללא שבועה, ומתי חולקים בשבועה, ובאלו ספקות אין אומרים 'יחלוקו'?

ב. באלו סוגי ספקות ממון אומרים 'יהא מונח עד שיבא אליהו' ובאלו אין אומרים כן?

א. לדברי סומכוס, ממון המוטל בספק [ויש בו דררא דממונא — שבלא טענותם יש ספק לבית דין. עפ"י ב"ב לה ותוס'], ואין אחד מוחזק בו כעת, אף על פי שאחד מהם בחזקת 'מרא קמא' — חולקים ללא שבועה. כגון המחליף פרה בחמור וילדה באגם, ואין ידוע אם ילדה קודם המכירה או לאחריה (להלן ק). ולרבה בר רב הונא אמר סומכוס אפילו בברי וברי. וחכמים אומרים: המוציא מחברו עליו הראיה — הלכך יישאר הולד בחזקת בעל הפרה עד שיביא הלה ראייה. ואמרו בגמרא שגם לפי סומכוס, בספק דשנים אוחזים בטלית — חולקים בשבועה. תקנת חכמים היא, שלא יהא כל אחד ואחד הולך ותוקף בטליתו של חברו ואומר שלי היא. (ואפשר יש טעם נוסף, משום שמורה התר לעצמו ליטול בה חלק, מאחר וחברו אינו מפסיד — לכך הצריכו שבועה כדי שיירתע ויפרוש. ע' בראשונים).

א. לדעת ר"ח, תוס' ועוד ראשונים (עפ"י ב"ב לה), אין אומרים יחלוקו [לחכמים] אלא כששניהם אוחזים בחפץ, אבל בכגון קרקע או ספינה שאינם מוחזקים בה, ואין בה דררא דממונא ולא חזקת מרא קמא — כל דאלים גבר.

ומשמע בתוס' שלא דוקא כששניהם תפוסים ממש, הוא הדין במצב שאדם מחזיק בחפץ עבור שנים, וכל אחד טוען שלי הוא — יחלוקו, כל שהחלוקה יכולה להיות אמת. [ואעפ"י שאין זו חזקה גמורה לשאר דברים, מ"מ די בחזקה כל דהו שלא נאמר 'כל דאלים גבר' שדומה קצת לדינא דפרסאי. תרומת הדשן שיד]. ולדברי סומכוס אפילו אין החלוקה יכולה להיות אמת ואפילו אין שם מוחזקות כלל — אם יש דררא דממונא [שבלא טענותיהם יש ספק לבית דין], יחלוקו. ויש מפרשים שלא אמרו יחלוקו אלא במוחזקות שיש בה הוכחה משום חזקה מה שתחת יד אדם שלו [ואז דנים יחלוקו אפילו יצוייר שיש לאחד מהם 'חזקת מרא קמא' בחפץ], אבל אחיזה בעלמא ללא שיש בה הוכחה, גם אם החלוקה יכולה להיות אמת, אין דנים 'יחלוקו' מלבד לסומכוס. (ע' בחדושי ר' שלמה א) — בדעת התוס'. ובקהלות יעקב (א) כתב כן בדעת הרא"ש ודלא כהתוס'. וע"ע בשו"ת הריב"ש תלד).

משמע מפשטות הסוגיא שאין אומרים 'יחלוקו' כאשר אין החלוקה יכולה להיות אמת. ואולם יש אומרים שלפי האמת כל ששניהם תפוסים בחפץ אומרים 'יחלוקו' בין אם החלוקה יכולה להיות אמת בין אינה יכולה, בין יש ודאי רמאי בין שאין רמאי, ודלא כפשטות סוגיתנו. (עפ"י ר"י בן מגאש, מובא ברמב"ן ב"ב לד; רשב"א וריטב"א כאן ולהלן ח. וכ"כ באבי עזרי (קמא, גזילה ד; טוען ונטען ט) בדעת הרמב"ם. וע"ע קה"א א).

ויש סוברים שאפילו ללא תפיסה כלל יחלוקו [ואפילו חכמים מודים לסומכוס כאשר אין ידועה חזקת מרא קמא לאחד], כל שאין ודאי רמאי והחלוקה יכולה להיות אמת. ואפילו ליכא דררא דממונא. (עפ"י 'יש אומרים' ברמב"ן ובר"ן). ויש מוספים, אפילו אין החלוקה יכולה להיות אמת, אם אין ודאי רמאי, שאפשר שטועה — יחלוקו. (עתוס' ב"ב לד: מהריב"א. וכ"כ אחרונים בדעת הטשו"ע (ח"מ רכב) בדין מקח ביד מוכר, שיחלוקו. ע' קצוה"ח ונתייה"מ קלה, ורעק"א). והר"ן בחדושו כתב שכל שאין החפץ תחת יד אדם [וגם אין שם חזקת מרא קמא], אפילו יש ודאי רמאי ואין החלוקה יכולה להיות אמת — אם יש דררא דממונא, יחלוקו.

ב. יש אומרים שבשמא ושמא יחלוקו אפילו אין החלוקה יכולה להיות אמת ואינם מוחזקים בממון (עפ"י רי"ף). וכן מצינו להלן כו. אם היה כותל ממולא מהן חולקין. וכע"ז כתב הרי"ף רפ"ג שהמפקיד והשומר חולקים בכפל. וי"ל. וע' רמב"ם מכירה כ, א ומ"מ; אור שמח שם ובסוף הלכות שאלה). וטעם הדבר משום שאין ודאי רמאי, על כן מפשרים ביניהם על ידי חלוקה. (ע' קהלות יעקב א).

ב. מבוואר בגמרא שבספקות ממון שאין לאחד מן הצדדים חזקה בממון יותר מלחברו, אם אין החלוקה יכולה להיות אמת (באופן סביר. לאפוקי שנים אוחזים בטלית, שיש לומר שניהם הגביהו כאחד. וערא"ש כאן ותור"פ ת.) — אין אומרים 'חלוקה' (לחכמים ודלא כסומכוס. כ"ג לכאורה) אלא הממון המסופק יהא מונח עד שיבוא אליהו ויתברר הדבר. [ואם אין דררא דממונא לאחד מהם ואין הממון מוחזק בידם, כגון ספינה העומדת באגם, זה אומר של אבותי וזה אומר של אבותי — כל דאלים גבר. עפ"י ב"ב לה]. רבי יוסי סובר שגם הממון שאינו מוטל בספק, יהא מונח, אם יש שם רמאי. כגון שנים שהפקידו אצל אחד, זה מנה וזה מאתים, זה אומר מאתים שלי וזה אומר מאתים שלי — לדברי חכמים, המנה המסופק בלבד יהא מונח עד שיבוא אליהו. רבי יוסי אומר: אם כן מה הפסיד הרמאי, אלא הכל יהא מונח עד שיבוא אליהו. ואולם במקום שאפשר שטועה בטענתו ואינו מרמה — מודה רבי יוסי שאין אומרים 'יהא מונח'.

משמע בגמרא שגם במקרה של חנוני הטוען ששילם לפועלים על פי דברי בעל הבית, והפועלים טוענים שלא נתקבלו, היה שייך לפסוק שבעה"ב יניח הממון עד שיבוא אליהו (שהרי אין החלוקה יכולה להיות אמת, וגם יש שם רמאי) — ומכל מקום אין הדין כן, מאחר ובעה"ב נתחייב לכל אחד מהם לשלם לו, ואין לכופם להאמין זה לזה בשבועה — הלכך החנוני נשבע ונוטל ממנו, וכן הפועלים נשבעים ונוטלים שכרם. ולכן ננס נוטלים שניהם ללא שבועה.

א. יש סוברים שאין לומר 'יהא מונח' אלא כשהחפץ מוחזק אצל אחד, כגון הנפקד, אבל כששני הצדדים אוחזים בחפץ, בין שהחלוקה יכולה להיות אמת בין שלא, בין שיש רמאי בין שאין רמאי — חולקים. (ע' רשב"א; ר"י בן מגאש, מובא ברמב"ן לב"ב לה. וכ"כ באבי עזרי (קמא, גזילה דטו; טוען ט) בדעת הרמב"ם. וע"ע קהלות יעקב א.) ויש אומרים שהוא הדין כשאין החפץ תחת יד אדם כלל, כל שיש דררא דממונא — חולקים (עפ"י ר"ן).
ב. יש נוקטים להלכה שאין אומרים 'יהא מונח' אלא כשיש ודאי רמאי (עפ"י ריב"א בתוס' ב"ב לד: ד"ה הוא, ועוד). ויש חולקים וסוברים שאפילו בשמא ושמא אומרים 'יהא מונח' (ע' טור חו"מ ש).

דף ג

ד. הודאת פיו של אדם או העדאת עדים, מה גדול ממה לענין חיובי האדם השונים?

הודאת פיו של אדם בחיוב ממון, כמאה עדים היא. ועדיפה מעדים, שכן אינה בהכחשה ובהזמה, שאפילו יבואו עדים ויכחישו דבריו או זימוהו — נאמן אדם על עצמו יותר מעדים. אבל עדים ישנם בהכחשה והזמה.

לדעת הרמב"ם (טוען ונטען ז,ז), אם חזר עתה ואמר נזכרתי שפרעתי וכד', והעדים מעידים שנפרע — פטור. ושאר ראשונים חולקים וסוברים שחיובו מוחלט לעולם כיון שהודה. (ערשב"א ר"ן וריטב"א).

לענין חיוב קנס, אין אדם מתחייב על פי הודאת עצמו אלא על פי עדים. (אשר ירשיען אלהים — פרט למרשיע את עצמו).

וכן לענין חיוב עונשי הגוף, כמיתה ומלקות — אינם חלים אלא על פי עדים, ובין שהודה בין שהכחישם, אבל לא על פי הודאת עצמו.

לענין חיוב קרבן חטאת — לדברי חכמים, גדולה הודאת פיו מעדים, שאם עדים אומרים אכלת חלב

והוא מכחישים — פטור מקרבן. ולדברי רבי מאיר חייב קרבן על פי העדים.

א. מבואר בתוס' שלפי חכמים, הודאת פיו מחייבתו קרבן אף כנגד העדים המכחישים. (וכן

פירש הריטב"א בדעת רש"י). ויש מפקפקים בזה (ע' בחדושי הר"ן. והרמב"ן צידד בזה — ע' ברשב"א ובהגהות הגרא"ז על הרמב"ן. וע' אבנ"ז חו"מ ר"ס קמא).

ולרבי מאיר — משמע בתוס' שלעולם כח העדים עדיף מפיו, ונאמנים כנגדו הן לענין חיוב הן לענין פטור. ואילו הרמב"ן צדד שלרבי מאיר פיו ועדים שוים, שניהם יכולים לחייב קרבן כאשר יש הכחשה ביניהם, ושניהם אין פוטרים אותו.

ב. לפי לשון אחת בסוגיא בכריתות, גם לחכמים אינו נאמן להכחיש את העדים, אלא יכול רק לתרץ דבריו לומר 'לא אכלתי שוגג אלא מזיד' [ומדובר בענין שבתחילה לא פירש דבריו אלא סתם 'לא אכלתי' ולא נבדקה כוונתו]. ולפי זה אף לחכמים גדול כח עדים מפיו, שלעולם הם נאמנים כנגד פיו הן לחייבו קרבן הן לפטרו. (תוס').

ע"ע פרטים נוספים בכריתות יא.

וכן לענין חיוב קרבן-אשם וחומש, בכופר ממון לחברו — מבואר בסוגיתנו שתלוי הדבר במחלוקת רבי מאיר וחכמים, האם עדים מחייבים אותו בחומש ואשם אף כנגד פיו, או דוקא פיו מחייבו [ואפילו עדים מכחישים. עריטב"א], אבל לא עדים בלי הודאתו.

ובמקום אחר משמע שנוקטים שבוזה אף רבי מאיר מודה שאין חיוב חומש ואשם בעדים אלא בהודאת פיו, וכנראה מחלוקת הסוגיות בדבר זה. (עפ"י תוס'. ויש מי שצדד שאין בדבר מחלוקת. ע' אבי עזרי — קמא, גזילה ז, ח).

להלכה אין אדם משלם חומש ולא אשם אלא על פי הודאת עצמו (עפ"י רמב"ם גזילה ז, ח. וע"ש אור שמח ואבי עזרי).

לענין חיוב שבועה בכפירת ממון — לדעת חכמים החולקים על רבי חייא, מצינו שגדולה הודאת פיו לחייב שבועה על שאר התביעה, לעומת העדאת עדים שאינה מחייבת שבועה על השאר. ולרבי חייא לא תהא הודאת פיו גדולה מהעדאת עדים ובשניהם חייב שבועה, וכדלהלן.

ד פ י ם ג — ד

ה. 'מנה לי בידך' והלה אומר 'אין לך בידי כלום' והעדים מעידים אותו שיש לו חמשים זוז [ועל השאר אינם מעידים] — מה הדין?

רבי חייא למד חיוב שבועה דאורייתא על השאר, ב'קל וחומר' מהודאת פיו המחייבת שבועה על הכל כאשר הודה במקצת הטענה. ואף על פי שיש לפרוך מה לפיו שכן אינו בהכחשה ובהזמה, תאמר בעדים — יש להוכיח מעד אחד המחייב שבועה את שכנגדו, אעפ"י שישנו בהכחשה. [ואם תאמר מה לעד אחד שכן על מה שהוא מעיד הוא מחייב שבועה, וכיצד אתה לומד לחייב שבועה על השאר — הודאת פיו תוכיח, וחזר הדין].

מדובר באופן שאין שעבוד קרקעות על פי דברי העדים, שאם כן הלא אין נשבעים על כפירת שעבוד קרקעות. ואפילו הודה בקרקע וכפר בכלים אינו נשבע. (עפ"י רשב"א ור"ן. ויש סוברים שבמלוה על פה לעולם אין זו כפירת שעבוד קרקעות, וכדלקמן).

ואמרו שיש לפרוך ה'קל וחומר', מה לצד השווה שבהם שכן אינן בתורת הזמה (שאינן דין 'ועשיתם לו